

Enhörna Hembygdsförening

Årgång 5, nummer 1

mars 2003

GRÅBEN PÅ MALMEN

Organiserad vargjakt förekom i gamla Enhörna. Vargnätet spändes upp i en skogsglänta och man gick man ur huse för klappjakt. Karlarna hade träklappar med gångjärn och man sökte mota vargen mot nätet. Det grävdes också djupa varggropar med tvära kanter så inte djuren skulle kunna ta sig upp igen. Groparna täcktes med stänger och granris. Vintertid kastades snö på granriset.

En kvinna, född på Årby 1827, berättade att under hennes barn- och ungdomstid skar vargtjuten på Löfstaskogen om vintrarna. Senare en gång när hennes man var på hemväg från Södertälje följde en vargflock efter foran. En hund fanns med i släden. För att klara folk och hästar tvangs man kasta hundkraken till ulvarna.

Berättat av barnbarnet Alf Sunden född 1899/ B E Sjöström.

VARG, VARGKÄLLAN, VARGUNGAR OCH VARGSKOTT

I tider då gråbenen härjade i Enhörnas skogar fick man vara orolig för den betande kreaturen. Vargen tog såväl större som mindre djur. Vid en sockenstämma 1856 valdes åter vargskallsfogdar.

Det har berättats hur man fortfarande på 1830-talet spände vargnät i däliden, "Vargslätten" från Hammarby mot Skogsdal.

I trakten fanns också Vargkällan. Finns källan kvar? Hur fick den sitt namn? Hör av Dig om Du vet något!

De gamle i Ytter-Enhörna berättade förr om flickan som funnit några små vargungar och burit hem dem i sitt förkläde.

Från Över-Enhörna vet vi att Ekensbergs gårdssmed Carl Gustaf Bomler sköt "Enhörnas sista varg" vid kyrkan omkring 1850. Karl Evert Bomler förmedlar att den vargen sköts i ett vargnät. Så har hans far och farfar berättat. Det jaktäventyret skulle vi allt vilja veta lite mer om!

Barbro E Sjöström

Varg i Linabro, 1984

-Vargens vara eller ickevara är ingalunda en fråga som fallit ur tiden, eller rättare sagt; nu finns det dem, som hävdar ulvens rätt att leva och jaga. Folk av den uppfattningen torde varit sällsynta under den tid som händelserna ovan utspelas i.

Barbro påminner om att vi har ett äkta vargnät från Enhörna i vårt eget museum. Hon efterlyser sådana träklappar med gångjärn som användes vid klappjakten. Finns det någon som har sådana kvar i sin ägo? Finns någon fångstgrop bevarad uti våra marker?

Ytter-Enhörna 1870

"De medel, som hädanefter inflyta i fattigbössan tilldelas vid tjenligt tillfälle af Kommunal-Nämnden till extra förplägning åt fattighjonen."

Arkivmatr/B E Sjöström

MINNEN FRÅN MIN HEMBYGD I ENHÖRNA

Vår familj Anna o Elis Dannefors med barnen Gerd, Laila, Elsie, Per-Arne o Conny flyttade till Ekensbergs Säteri (annexet närmast Mälaren) i Överenhörna i början av 1951. Jag, Laila, gick i skolan hos Otto Staverfelt i det hus som nu är museum, vi var 4 elever i vår klass. Jag minst såväl hur vi satt på träbänken utanför skolsalen och drack mjölk ur glasflaska och åt våra smörgåsar. Jag minns också att Anne-Marie Hedengren och jag tävlade i räkning som det hette då och det var det bästa och roligaste ämnet. Anne-Marie sökte in till realskolan och det var inte tal om annat än att jag skulle gå i Mariekällskolan, som då var helt ny och Europas modernaste skola.

Vid Ekensberg hade pappa trädgården där vi fick hjälpa till med att gallra rovor, rensa ogräs och plocka potatis mm. Vi hade ett växthus intill muren där vi bl.a. odlade gurkor och jag minns att på värmeröret i taket var det fullt av ormar så vi var livrädda för att gå in dit. Pappas sista uppgift för veckan var att kratta med grova och raka ränder över hela framsidan utanför Säteriet och sköta om blommorna i den runda rabatten, som är kvar än idag fast utan blommor.

Pappa krävde av mig att jag skulle stå på torget och sälja en del grönsaker samt också de kantareller vi plockade alldeles intill, de var så fina så de gick åt kvickt. Som belöning fick jag gå på kondis och dricka choklad med vispgräddade och ansjovissmörgås.

Pappa arbetade också på gården med djuren och ute på åkrarna. Vi var ofta med och lastade in höet i magasinet, som numera är jaktstuga. Vi hämtade 5 l mjölk varje kväll i en mjölkflaska i ladugården efter att den hade separerats, liknande flaska och separator finns i museet, ibland hjälpte vi till att mjölka korna för hand.

Flera ggr i veckan fick jag gå till affären i Nöttesta för att handla åt mamma efter skolans slut. Jag vägrade ibland för det var ganska långt och då lockade mamma mig med att jag fick köpa en mandelkubbe.

Vi lekte ofta inne i Ekensbergs Säteri och jag minns att när de inte var hemma så smög vi oss upp på vinden och där var det samlat kartonger med massor av böcker, en del riktigt fina band som vi satt och läste i. Vi klättrade ofta i träden utmed muren och jag ramlade ner en gång, märket efter den händelsen finns kvar på min arm.

Vi flyttade till Trosa och Tureholms Slott i slutet av 1952. Mina systrar konfirmerades i Överenhörna kyrka och jag i Trosa stads kyrka. Vi bodde i Trosa 1952-1953 där min bror Conny fick en timmerstock över sig och avled 1953 5 år gammal. Grevinnan Bonde med barn, som fortfarande har Tureholms Slott, minns den händelsen än i dag, deras barn var våra lekkamrater och vi var ofta uppe i slottet och lekte.

Återigen flyttade vi till Enhörna och Årby gård vintern 1953. Vi blev grannar med Signe och Bengt Karlsson, sonen Olle Karlsson är idag medlem i Hembygdsföreningen. Det var mycket barn på den tiden vid Årby och vi var alltid ute och lekte kurragömma om kvällarna bl.a..

Jag gick i Mariekällskolan i Södertälje och jag minns att ? Lövberg, som var busschaufför och som bodde i det lilla vita huset mitt emot Hembygdsgården i Överenhörna, stannade alltid nedanför huset där vi bodde och tutade, för det var ofta vi inte var på plats när bussen kom. Vi kom springande ätande på smörgås och jacka på armen.

Pappa var engagerad i Lantarbetareföreningen och arrangerade mycket fester med dans. Han fick dit Jularbo och Tore Callmars m.fl. Han var en mästare på gammeldans och mina flickvänner rusade efter honom när det speciellt var hambo för det kunde han verkligen som hälsinge från Bjuråker. Från Årby flyttade vi in till Södertälje där vi bott sedan dess. Orsaken till att pappa flyttade med oss så ofta var att pappa var en mycket driftig och duktig man som arbetade jämt och aldrig var sjuk, men när avlöningsdagen kom kunde ibland arbetsgivaren fråga honom om han kunde vänta en vecka på lönen. Pappa som hade en hel familj att försörja sökte sig därför vidare i tron att det skulle bli bättre.

Enhörna har alltid varit den plats där jag känt mest samhörighet med och åker flera gånger om året ut med cykel numera och njuter av utsikten från Lurberget o tittar in på museet.

Södertälje 2002.10.28/Laila Dahlgren

Över-Enhörna bygdegård den 13 december 1951.
Fr.v. Gerd Sedin, **Laila Dannefors (Dahlgren)**, Aina Jansson, Gun Duvefeldt (Lucia), Dagmar Lindberg, Anne-Marie Hedengren, Svea Sedin, Gerd Dannefors

Mälarens sista(?) örnar.

1942 gavs boken *Mälarmark* ut. Den är författad av Nils-Magnus Nilsson och illustrerad av Enhörnabekantingen Ture Wallner. I kapitlet *Vårkänningar* återfinns följande lyriska berättelse om örnarna på norra Ridön, vilka enligt författaren då var det sista häckande paret i Mälaren. Nu har ju örnarna åter börjat segla över Enhörna och kanske vi snart får se ungar lära sig flyga häröver? Då gäller det att dagens intensiva skogsbruk har lärt sig något av tidigare misstag. Det är ju inte bara trolltalar som behövs i landskapet; även andra åldriga tallar med omgivande ostörda miljöer.

"Från Ridön skjuter en lång, smal udde ut i Prästfjärden. Den udden har karaktären av vildmark. Dess stränder är sönderbrutna och klippiga och marken är moras. Längst ut på spetsen står några krokiga och vindbrutna tallar, som har lärt sig att uppfånga de nordliga vindarna, så att tallarna innanför skall kunna växa sig högre och slanka. På sommaren är udden en vildmarksoas mitt i den yppiga grönskan. Då ligger Ridön bakom den som en mur av rik grönska, och på bägge sidor om dess näs finns vassvikar med små lövskär, som välver sig malakitgröna upp ur de gulgröna vassarna. Men på udden växer nere mellan tallstammarna endast ljung och lingonris och några svaga, glesa liljekonvaljständer, som aldrig förmår att blomma i den näringsfattiga marken."...

..."Historien om Mälarens sista örnar är tragisk. Under många år bodde de på udden. Jag tror mig förstå att de måste ha trivts här. Udden har vildmarksnatur och örnen är en fågel som hör vildmarken till. De tycker om utsikterna över de vida ytorna, och från uddens tallkronor hade de en ypperlig utsikt över Prästfjärden och Norra Björkfjärden ända upp mot Upplandslandet, där endast en smal blå strimma hindrar vatten och himmel från att slutas i horisont. Men en vinter avverkades det på udden. Tallen med örnboet skonades men skogen blev gles. Förut hade boet legat väl skyddat, och en sjöfarande kunde aldrig upptäcka något av den stora risborgen. Nu syntes boet från sjön, och när örnarna kom på eftervintern, övergav de sin udde. De flyttade tvärs över fjärden till den stora Bastlangö. Gästspelet blev kort. Visserligen är Bastlangö en ö med kärr och moras och höga tallar, och den borde ha passat dem utmärkt, men de måste ha hyst en speciell förkärlek för sin udde nere vid Ridön. Efter endast ett par år flyttade de tillbaka.

Nu får historien sin tragiska avslutning. Året efter sedan örnarna återkommit, fann en kronotorpare en tidig vårdag honan med bruten vinge. Under sitt sökande efter föda hade hon gått tvärs över Ridön och kommit ned till odlingarna på södra sidan. Sedan hon dödats undersökte man vingen. Det fanns hagel i den.

Senare på våren kom en skogsvandrare ut på udden. Här fann han på marken nedanför örnboet ett stort, runt och smutsvitt ägg, som låg i en bale i mossan. Örnägget togs med till en bondgård på Ridön, där det under några år förvarades som en liten sevärdhet för eventuella besökare."...

..."Örnhannen blev ensam, och efter någon tid var han försvunnen. Han har dock inte helt övergivit sin hemsjö. Jag vill gärna tro, att det är just den örnen som ibland återkommer hit. På eftervintern brukar han komma, någon dag då vindarna för första gången bär med sig något av våraningar. Kanske drivs han till att för några dagar besöka de marker, där han en gång häckade och måhända även föddes. En morgon är han plötsligt där. Han flyger tungt över fjärdarna och diset förstörar upp hans gestalt till något överkligt."...

..."Örnen stannar aldrig länge. Redan efter ett par dar är han försvunnen. Fjärden ställs mot okända hav och marker, där han hoppas på att finna en maka. men året har redan skridit framåt, häckningstiden är nära, och det är ovisst om han så sent kan finna vad han söker. Han kommer att tillhöra de ensamma hanarnas skara. Men det kommer nya vårar, och kanske skall han under sina strövtåg någon vinter finna en ung hona och ta henne med sig till den gamla örnön i Mälaren och bygga ett nytt bo i den högsta och kraftigaste av uddens tallar."

-Sammandrag av sidorna 20-25/Johnny L.

YTTER-ENHÖRNA GAMLA FATTIGBÖSSA

Våren 1920 beslöts att sockens gamla fattigbössor skulle skänkas till Östra Södermanlands historiska museum i Södertälje.

Arkivmatr/B E Sjöström

Bibi Wistedt – till minne

Bibi växte upp i Huskvarna. Hon engagerade sig tidigt i Lottarörelsen. Under ett uppdrag i Lottakåren träffade hon Gunnar Wistedt på Visingsö. Som unga fru Wistedt engagerade sig Bibi för att förbättra levnadsvillkoren för Enhörnaborna, bland annat var hon med och bildade en Andelstvättstuga i Överenhörna.

Bibi älskade historia och arkeologi. Hon läste mycket och förkovrade sig ständigt under hela livet. Ingen kunde som Bibi berätta om uppkomsten och användandet av olika föremål. När Utställningsgruppen i Enhörna Hembygdsförening behövde kläder för en mannekänguppvisning från 1800-1900 tal ställde Bibi upp. Hon inte bara öppnade sina välfyllda garderober och visade alla gamla kläder, som hon hade sparat. Hon kunde dessutom berätta varje plaggs enskilda historia, från material, broderier till vem som hade burit plagget och vid vilket tillfälle som plagget hade använts. För närvarande har vi fått låna Bibis mormorsmors valkade yllecaper till Utställningen om Ekensberg. Hur man valkade ylletyg och hur snörmakaren arbetade, det visste Bibi. Bibi var en självskrivna medlem i Utställningsgruppen. Under många år var jag ofta hemma hos Bibi för att få låna föremål till utställningarna. Under 70-talet arbetade Bibi som Bibliotekarie i Vallaskolan. Hon förmedlade sitt stora litteraturintresse till eleverna. Hon bjöd hem skolklasserna till sig och visade och berättade hur folk levde förr. Hon kunde på ett medryckande sätt berätta om enkla vardagsföremåls historia och väcka åhörarnas nyfikenhet. När Hembygdsföreningen anlidade Arkeolog Bengt Elfstrand att leda Utgrävningarna vid Husby Backe var Bibi en av entusiastiska amatörarkeologer som under flera år aktivt var med och grävde. I all sin kunskap var Bibi mycket ödmjuk. I mötet med Bibi fanns mycket omtanke, mycket värme och massor av glädje och humor.

Vi saknar Bibi för den "Solskensmänniska" som hon var. Hon fanns alltid tillhands. Hon ställde alltid upp. Hon såg alltid det positiva i allt.

Skrivet i stor tacksamhet över att jag fick vara en av Bibis många vänner.

Jultradition i Enhörna?

Enhörna Trädvårdsförening bjöd på extra stämning under julaftonen. Med omkring 500 marschaller från välkomststenen vid Ekeby till Lill-Ahlskorset gav man Enhörnaborna ytterligare en anledning att gå ut och smälta julmaten i den bistra vinterkvällen. Den största samlingen eldar fanns på kullen vid Gillberga, som blev till en böljande spegling av stjärnhimlen.

Vi tackar entusiasterna i Trädvårdsföreningen för denna mäktiga upplevelse. Förhoppningsvis var detta inledningen till en ny jultradition i Enhörna.

/Johnny L

Gammal och oförmögen att försörja sig 1877

"En släkting till gamla Soldat-Enkan Maria Wildh hade begärt, att få å stämman föredraget om församlingen ville lämna något understöd åt bemälda enka, emedan hon skulle vara uti fattiga omständigheter; men som känt är, att hon har barn i livet, som äro i goda omständigheter, och hvilka enligt lag äro skyldige att försörja henne, så kunde icke stämman bifalla denna begäran."

Arkivmatr gällande Y-Enh/B E Sjöström

Ytter-Enhörna 1870

"En Tafla (Tabula nigra) ansågs nödvändig att uppsätta i Förstugan i Sockenbyggningen för åtskilliga tillkännagifvanden. Det uppdrogs åt C. Abr. Wallin i Warnby att derom bestyra."

Arkivmatr/B E Sjöström

Enhörna Hembygdsförenings styrelse:

Leif Tellestedt, ordförande	tel: 550 447 05
Johnny Länn, vice ordf	tel: 550 492 26
Britt-Mari Gylefors, sekr	tel: 550 421 30
Sven-Olof Svensson, kassör	tel: 550 440 04
Anne-Marie Andersson	tel: 550 420 16
Mona Elveskog	tel: 550 420 28
Kristina Ingårda	tel: 550 420 01
Olle Karlsson	tel: 550 440 37
Bo Staflund	tel: 552 461 35
Sven-Eric Åkerman	tel: 550 491 84

Box 39, 15023 Enhörna
Medlemsavgiften är 100:-/år (familj)
Postgiro 23 89 45-0, Bankgiro 822-6565